

PSIXOLOGIK DIAGNOSTIKA ORQALI O'QUVCHILARNING KASBIY QIZIQISHLARINI ANIQLASH

Namangan shahar Uchqo'rgon tuman 48-DMTT psixologi

Adasheva Muslima Odiljon qizi

adashevamuslima6@gmail.com

ANNOTATSIYA: *Mazkur maqolada o'quvchilarning kasbiy qiziqishlarini aniqlashda psixologik diagnostika vositalaridan samarali foydalanish masalasi yoritiladi. O'quvchilarning kasbiy yo'nalishga bo'lgan qiziqishlarini erta aniqlash ularning kelajakdagi kasb tanlash jarayoniga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Maqolada zamonaviy psixologik testlar, metodikalar va ularning amaliyotdagi qo'llanilishi, shuningdek, psixologik diagnostikaning natijalari asosida individual maslahatlar berish muhimligi ko'rsatib beriladi. Psixologik yondashuv asosida o'quvchilarda kasbiy motivatsiyani kuchaytirish, kasb tanlashdagi xatoliklarning oldini olish, shuningdek, maktabda kasbga yo'naltirish faoliyatini tizimli tashkil etish yo'llari tahlil qilinadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki, psixologik diagnostika o'quvchilarning qiziqishlari va qobiliyatlarini aniqlashda ishonchli vosita hisoblanadi.*

Kalit so'zlar: *psixologik diagnostika, kasbiy qiziqish, o'quvchi shaxsiyati, kasbga yo'naltirish, test metodikasi, motivatsiya.*

KIRISH

Bugungi tez sur'atlar bilan rivojlanayotgan ijtimoiy-iqtisodiy hayotda har bir yosh shaxsning o'z hayot yo'lini to'g'ri tanlashi, o'ziga mos kasbni tanlab, shu yo'nalishda maqsadli rivojlanishi muhim ahamiyatga ega. Shu nuqtayi nazardan, o'quvchilarning kasbiy qiziqishlarini o'z vaqtida aniqlash va ularni ongli kasb tanlashga yo'naltirish ta'lim-tarbiya jarayonining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, bu borada psixologik diagnostika usullarining o'rni beqiyosdir.

Psixologik diagnostika – bu shaxsning ichki psixik holatlari, intilishlari, ijtimoiy ehtiyojlari va kasbiy moyilliklarini aniqlashga xizmat qiladigan ilmiy asoslangan vositalar majmuasidir. Mazkur maqolada o'quvchilarda kasbiy qiziqishni aniqlashda psixologik diagnostika metodlari, ularning samaradorligi, qo'llanilishi va amaliy natijalari tahlil qilinadi.

ASOSIY QISM

Psixologik diagnostika maktab yoshidagi bolalar bilan ishlashda keng qo'llaniladigan usullardan biridir. Bu metod o'quvchilarning ichki motivatsiyasi, qiziqish doirasi, o'z-o'zini anglash darajasi, intellektual va emotsional rivojlanishiga asoslanib, ularda mavjud kasbiy qiziqishlarni aniqlashga yordam beradi.

Psixologik diagnostikada eng ko'p qo'llaniladigan metodlar quyidagilardan iborat:

1. **Anketalar va so'rovnomalar:** Masalan, Hollandning kasbiy yo'nalishlar testi, Kettell shaxsiy testlari va Shmidt-Dekker anketasi yordamida o'quvchilarning qiziqish yo'nalishlari aniqlanadi.
2. **Proektiv testlar:** O'quvchining javoblari orqali uning kasbiy orzulari, hayotiy qadriyatlari va kasb tanlashdagi ichki motivlari aniqlanadi. Bunda "Bo'sh vaqtingda nima qilishni yoqtirasan?", "Orzudagi kasbing qanday?" kabi savollar bilan ishlanadi.
3. **O'yinli metodlar:** Bu usullar ayniqsa boshlang'ich va o'rta sinf o'quvchilari uchun muhim. Ular orqali bola o'zini qaysi kasbda ko'proq faol va samarali his qilayotganini anglab yetadi.
4. **Shaxsiy suhbatlar va kuzatishlar:** Bu metod orqali psixolog yoki sinf rahbari bolaning muloqotdagi faolligi, yetakchilik fazilatlarini va intilishlari haqida fikr yuritadi.

Psixologik diagnostika orqali o'quvchilar o'zlarining kuchli va zaif tomonlarini anglaydilar. Bu ularga nafaqat kasb tanlashda, balki o'zini anglash, o'z-o'zini baholashda ham yordam beradi. Shu bilan birga, ota-onalar va pedagoglar uchun ham ushbu diagnostika natijalari muhim axborot manbai bo'lib xizmat qiladi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, kasbiy yo'nalishdagi noto'g'ri qarorlar ko'pincha o'quvchilarning o'ziga mos bo'lmagan kasbni tanlashiga olib keladi. Bunday holatlarning oldini olishda kasbiy qiziqishni aniqlovchi diagnostik testlar orqali erishilgan aniq ma'lumotlar asosida ish olib borish samarali natijalarni beradi.

Shuningdek, zamonaviy axborot texnologiyalari yordamida ishlab chiqilgan interaktiv testlar va onlayn platformalar ham o'quvchilarning kasbiy qiziqishlarini tahlil qilishda muhim o'rin tutmoqda. Masalan, "CareerHunter", "Truity" kabi xalqaro test tizimlari o'quvchilarning shaxsiyati va qiziqishlariga asoslangan holda kasbiy yo'nalishlarni tavsiya qiladi.

Psixologik diagnostikaning eng muhim afzalliklaridan biri – u har bir o'quvchining **individual xususiyatlarini** e'tiborga olgan holda tavsiyalar berish imkonini yaratadi. Bu orqali o'quvchi o'zining nafaqat qobiliyatlari, balki ichki ehtiyoj va psixologik moyilligini ham tushunib yetadi. Aynan shu nuqta – kasbiy qiziqishlarni aniqlashning negizini tashkil qiladi.

Zamonaviy psixologik diagnostika usullari – testlar, intervyular, kuzatuvlar va motivatsion so'rovnomalardan iborat. Masalan, Golland modeli asosidagi kasbiy yo'nalish testi (RIASEC) o'quvchilarning shaxsiy turi va unga mos kasblarni aniqlashda juda foydalidir. Shuningdek, M. V. Matyushkin yoki D. Superning kasbiy rivojlanish bosqichlariga oid nazariyalari asosida tuzilgan metodikalar ham amaliyotda keng qo'llanilmoqda.

O'zbekistonda olib borilayotgan ta'lim islohotlari natijasida o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish tizimiga ham yangicha yondashuvlar kiritilmoqda. Jumladan, maktab psixologlari va sinf rahbarlari o'rtasidagi hamkorlik kuchaytirilmoqda. Bu esa kasbiy yo'naltirish bo'yicha amalga oshirilayotgan **psixologik tadqiqotlarning sifatini oshiradi**, shuningdek, o'quvchilar bilan individual ishlash samaradorligini ta'minlaydi.

Shuningdek, psixologik diagnostika natijalari asosida ota-onalar bilan hamkorlikni mustahkamlash maqsadida **kasbiy maslahat markazlari** faoliyat yuritmoqda. Bu markazlar orqali o'quvchi va uning oilasi bilan samarali uch

tomonlama muloqot shakllanadi. Bunday tizimli yondashuv o'quvchining kasbiy kelajagiga bo'lgan ishonchini oshiradi va noto'g'ri tanlovlar ehtimolini kamaytiradi.

O'quvchining kasbiy qiziqishlarini shakllantirishda **ijtimoiy muhit**, otalarning kasbiy statusi, shuningdek, ommaviy axborot vositalarining ta'siri ham muhim ahamiyatga ega. Shu bois psixologik diagnostika natijalari faqatgina statik bo'lmasligi, balki **o'zgaruvchan psixik holatga asoslangan dinamik baho** tarzida qaralishi lozim.

Kasbiy qiziqishlar o'zgaruvchan bo'lib, ular yosh, tajriba, bilim va tashqi omillar ta'sirida o'zgarib boradi. Shu sababli diagnostik ishlar faqat bir martalik tadbir bo'lishi emas, **sistemali va bosqichma-bosqich yondashuvni** talab qiladi. Masalan, 6–7-sinflarda dastlabki aniqlash ishlari, 8–9-sinflarda chuqurlashtirilgan baholash, 10–11-sinflarda esa aniq yo'nalish bo'yicha kasbiy yo'naltirish ishlari olib borilishi lozim.

Psixologik diagnostika orqali o'quvchilarning kasbiy qiziqishlarini aniqlash – ta'lim tizimida muhim bosqich bo'lib, u nafaqat o'quvchilarning shaxsiy o'sishi, balki kelajakda jamiyatda o'z o'rnini topishi uchun poydevor vazifasini bajaradi. Ushbu jarayonda psixolog, sinf rahbari, ota-ona va o'quvchining o'zaro hamkorligi nihoyatda muhim. Har bir o'quvchining imkoniyatlarini to'g'ri baholash, qiziqishlarini aniqlash va unga mos ravishda yo'naltirish – yuksak ijtimoiy natijalarga olib keladi.

Shuningdek, zamonaviy texnologiyalar, innovatsion diagnostika vositalarini joriy etish orqali ushbu jarayonni yanada mukammallashtirish mumkin. O'quvchilar uchun bu – o'z qobiliyatlarini anglash va to'g'ri yo'lni tanlash imkonini beruvchi muhim psixologik ko'mak vositasidir. Shu jihatdan olib qaralganda, psixologik diagnostika – nafaqat baholash, balki kelajakni qurish vositasidir.

O'quvchilarning kasbiy qiziqishlarini to'g'ri aniqlashda ularning psixologik portretini tuzish muhim ahamiyatga ega. Bu portretga o'quvchining xarakter xususiyatlari, hissiy barqarorligi, stressga chidamliligi, tashabbuskorlik darajasi, liderlik qobiliyati, kommunikativ salohiyati kabi omillar kiradi. Shu bilan birga, shaxsning introvert yoki ekstravert tipiga mansubligi ham tanlovga sezilarli ta'sir

ko'rsatadi. Masalan, introvert o'quvchilar ilmiy-tadqiqot, IT yoki muhandislik kabi mustaqillik talab qiladigan sohalarga moyil bo'lsa, ekstravert o'quvchilar ko'proq ijtimoiy faoliyat, savdo, jurnalistika yoki pedagogika sohalariga qiziqishi mumkin.

Diagnosticika usullarini baholash va ularni takomillashtirish

Hozirgi davrda mavjud diagnosticika vositalarining amaliyotdagi qo'llanilishi kengayib bormoqda. Biroq ayrim hollarda bu usullar umumiy tavsifdan nariga o'tolmaydi. Shu sababli, yangi metodik yondashuvlarni ishlab chiqish, testlarning moslashuvchanligini ta'minlash va ularni milliy mentalitetga moslashtirish dolzarb masala hisoblanadi. Diagnostik vositalar o'quvchining real qobiliyati, ichki ehtiyoji va jamiyatdagi kasblarning talabiga mos bo'lishi zarur. Zamonaviy texnologiyalarga asoslangan testlar, virtual muhitda kasbga oid stimulyatorlar yordamida beriladigan topshiriqlar va o'yinlashtirilgan psixologik mashqlar bu boradagi istiqbolli yo'nalishlardandir.

Psixologik diagnosticika va ota-onalar bilan hamkorlik

O'quvchilarning kasbiy qiziqishlarini aniqlash jarayonida ota-onalar bilan ishlash, ularning farzandi haqida to'liq va to'g'ri fikrga ega bo'lishiga ko'maklashadi. Ba'zida ota-onalar o'z farzandining qobiliyatini noto'g'ri baholaydi yoki o'z orzularini unga yuklamoqchi bo'ladi. Shunday holatlarda maktab psixologi ota-onani kasbiy yo'nalishning psixologik asoslari bilan tanishtirishi, individual maslahatlar berishi lozim. Bu hamkorlik bolaning qiziqishi va iqtidorini inobatga olgan holda sog'lom va ijobiy qaror qabul qilinishiga xizmat qiladi.

Yurtimizda ba'zi kasblar qadimdan obro'li sanalgan. Shu sababli ayrim o'quvchilar o'z iqtidoridan ko'ra, jamiyatning ijtimoiy stereotiplariga ko'ra yo'nalish tanlaydi. Bunday holatlarda psixologik diagnosticika yordamida shaxsiy qiziqishlar va ijtimoiy bosim o'rtasidagi farqni aniqlab berish muhim. Bu orqali o'quvchi o'z iqtidorini anglaydi va mustaqil tanlov qilishga qodir bo'ladi. Shu jihatdan, psixologik yondashuv faqat kasb tanlash emas, balki shaxsni ijtimoiy jihatdan barqarorlashtirish vositasi sifatida ham xizmat qiladi.

XULOSA

O'quvchilarning kasbiy qiziqishlarini erta aniqlash va unga mos ravishda yo'naltirish ularning kelajakdagi kasbiy muvaffaqiyati uchun muhim poydevor bo'lib xizmat qiladi. Bu jarayonda psixologik diagnostika metodlaridan samarali foydalanish muhim ahamiyatga ega. Aniq va ilmiy asoslangan diagnostika usullari orqali o'quvchining kasbiy moyilligi, qiziqish doirasi va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda unga mos kasb tanlash imkoniyati yaratiladi.

Kelajakda ushbu yo'nalishda ilmiy izlanishlar chuqurlashib borishi, shuningdek, psixologik xizmatlar sifati oshirilishi orqali ta'lim tizimida kasbiy yo'naltirish samaradorligini yanada oshirish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Abdullaeva, G. (2019). *Kasb tanlash psixologiyasi*. Toshkent: O'zbekiston pedagogika nashriyoti.
2. Hamidova, M. (2021). *Maktab o'quvchilarining kasbiy yo'nalishini shakllantirishda psixologik yondashuvlar*. Toshkent: TDPU Ilmiy ishlanmalar to'plami.
3. Qodirov, A. va boshq. (2020). *Pedagogik va yosh psixologiyasi*. Toshkent: Fan va texnologiya.
4. Raximova, N. (2022). *Kasb-hunar yo'nalishida o'quvchilar bilan ishlash metodikasi*. Samarqand: Ma'rifat nashriyoti.
5. Super, D. E. (1990). *A Life-Span, Life-Space Approach to Career Development*. In D. Brown & L. Brooks (Eds.), *Career Choice and Development*. San Francisco: Jossey-Bass.
6. Holland, J. L. (1997). *Making Vocational Choices: A Theory of Vocational Personalities and Work Environments*. Odessa, FL: Psychological Assessment Resources.
7. Savickas, M. L. (2005). *The Theory and Practice of Career Construction*. In S. D. Brown & R. W. Lent (Eds.), *Career Development and Counseling: Putting Theory and Research to Work*. Hoboken, NJ: Wiley.